

Ε' ΉΤΑΘ

Άθηνά

Τεύχος 7 / Δεκέμβριος 1994

ΣΚΛΑΒΟΙ ΣΤΗ ΒΕΝΕΤΟΚΡΑΤΟΥΜΕΝΗ ΚΕΡΚΥΡΑ

Επύρος Καρύδης

Ο θεσμός της δουλείας διατηρήθηκε στις βενετοκρατούμενες ελληνικές χώρες μέχρι το τέλος σχεδόν της ενετικής κυριαρχίας. Στην Κρήτη, η ύπαρξη δούλων πιστοποιείται κατά τόν 14ο αί. από τόν μεγάλο αριθμό πωλητηρίων πράξεων (222 συνολικά) που συντάχθηκαν στο Ήράκλειο από τίς 2.5.1381 ως τίς 11.7.1383, πολλές από τίς όποιες δημοσίευσε σε σχετική μελέτη του ό Iv. Sakazon¹, καθώς και από τά καπιτουλάρια τών δικαστικών². Στά Έπτάνησα³, και ειδικότερα στην Κέρκυρα, τήν ύπαρξη τού θεσμού έδειξε σε μελέτη του ό πρώην Διευθυντής τού Ίστορικού Άρχείου τής Κέρκυρας Ίω. Δόικας, στην όποια δημοσίευσε δύο πωλητηρίες πράξεις σκλάβων τού 16ου αί. και έναν πρωτοπαπαδικό άφορισμό τού 1718 που άφορούσε τή φυγάδευση σκλάβου⁴.

Μέ τή σύντομη αúτ ή εργασία έπιχειρούμε μία πρώτη προσέγγιση τού θέματος στο χώρο τής Κέρκυρας, στηριζόμενοι στο ήδη δημοσιευμένο άρχαιακό ύλικό και σε πέντε ανέκδοτες νοταριακές πράξεις που έντοπίσαμε κατά τήν έρευνά μας στα νοταριακά κατάστιχα τού 16ου αί., τίς όποιες και δημοσιεύουμε σε παράρτημα⁵. Από

1. Βλ. βιβλιοκρισία Ν. Π. Άνδριώτη, «Sakazon Iv. Documents récemment découverts, datant de la fin du XIVe siècle et concernant les Bulgares de la Macédoine vendus comme esclaves (*Revue Macédonienne*, Année VII, (1932) fasc. 2 et 3, σσ. 1-62)», *Ελληνικά* 5 (1932), σσ. 234-239.

2. Σπυρίδων Μ. Θετόκης, «Οί σκλάβοι εις τό Βενετικόν Κράτος», *Ελληνικά*, 6 (1933), σσ. 145-148.

3. Στο παρελθόν είχε ύποστηριχθεί, χωρίς όμως και νά τεκμηριώνεται, ότι επί Ένετοκρατίας στα Ίόνια Νησιά, «οὐδ' ίχνοσ τού θεσμού τούτου κάποτε άνεφάνη... Η έπικρατούσα θρησκεία τής χώρας, τό αίσθημα τής φιλανθρωπίας, και έτεροι πολιτικοί λόγοι έξάλειψαν τόν περί δούλων θεσμόν». Θ. Δ. Φραγκόπουλος, *Η έν ταίς Ίονίοις νήσοις άστυκή νομοθεσία κατά τε τοίς ενετικοίς νόμοις και τάς έν ισχύι διατάξεις τού Ίονίου Πολιτικού Κώδικος*. Μέρος Α': *Ερμηνεία τών άστυκίων νόμων και τών σχετικών νομοθετημάτων τού Ίονίου Κοινοβουλίου από τού 1817 μέχρι τού 1841 έτους έκδοθέντων*, Αθήνησι 1886, σσ. 43, 45.

4. Ίωάννης Ν. Δόικας, «Έγγραφα και έπιστολές άναφερόμενες σε σκλάβους Κερκύρας-Παζών», *Δελτίο Άναγνωστικής Έταιρείας Κερκύρας*, 19 (1982), σσ. 138-140, 148-149. Χρησιμοποιώμε τόν όρο «σκλάβος» αντί τού ταυτόσημου «δούλος», διότι αúτ ή είναι ή χρησιμοποιούμενη όρολογία στα μελετάμενα έγγραφα.

5. Τό παράρτημα περιλαμβάνει και τήν πωλητηρία πράξη τής 11.9.1502 που δημοσιεύτηκε από τούς Ίω. Δόικα, *ένθ άν.*, σσ. 138-139 και Χαρίλαο Β. Κόλλα, *Η νήσος τών Κορυφών τόν 16ο αί. από μαρτυρίες τού Ίστορικού Άρχείου Κερκύρας*, τόμ Α': *Υπαίθρος και Νησιά*, Κέρκυρα 1994, σ. 436. Η άναδημοσίευση τού έγγραφου κρίθηκε άναγκαία λόγω τών λαθών που παρουσίαζε στη μεταγραφή του. Η προσκάτιά μας για τόν έντοπισμό τής δημοσιευμένης από τόν Ίω.

τά ανωτέρω έγγραφα, τὰ τέσσερα εἶναι ἀγοραπωλησίες, δύο ἀναφέρονται σέ φυγάδευση, ἓνα σέ μίσθωση καί ἓνα σέ ἐξαγορά σκλάβων.

Στίς πράξεις ἀναφέρονται συνολικά ἔνδεκα σκλάβοι, τὰ ληξιαρχικά στοιχεία τῶν ὁποίων σημειώνονται σποραδικά χωρίς νά δίνεται ἰδιαίτερη σημασία στό ὄνομα ἢ τόν τόπο καταγωγῆς καί τήν ἐθνικότητά τους. Μέ τὰ ὀνόματά τους ἀναφέρονται: ὁ Σουλεμιάν ὁ Μηράλης τοῦ Σερεμέτη, ὁ Τζαφήροῦ Μουτζαφάμπη, ὁ Μουσταφά Μελκάντζη, ὁ Ἄλης, ὁ Καζάλ καί ὁ Τζόρτζης. Ὡς πρός τήν καταγωγή τους γνωρίζουμε ὅτι δύο ἦταν ἀπό τό Ἄγγελόκαστρο, τέσσερες ἀπό τήν Ἀδλῶνα καί ἓνας ἀπό τήν Τρίπολη. Ἐπτά χαρακτηρίζονται ὡς Τοῦρκοι, ἓνας ὡς Ἀγαρηνός, καί ἓνας δηλώνεται μέ τό ὄνομά του καί τό φυλετικό χαρακτηριστικό «μαῦρος». Κανένας ἀπό αὐτούς δέν ἦταν χριστιανός. Τό ἀποδιδόμενο στό μαῦρο σκλάβο ὄνομα «Τζόρτζης» δέν εἶναι βέβαιο ἂν πράγματι δήλωνε τή χριστιανική του ταυτότητα ἢ ἀποτελοῦσε ὄνομα πού τοῦ εἶχε ἀσθαίρετα δοθεῖ ἀπό τόν προηγούμενο ἰδιοκτήτη του. Ἀντίθετα, τόσο οἱ καλῖοι ὄσο καί οἱ νέοι τους κύριοι ἦταν χριστιανοί καί τῶν δύο δογμάτων, ἔκτος τῆς περιπτώσεως τοῦ Ρεσοῦλ Ραΐζη πού ἦταν Τοῦρκος ἀπό τόν Γαλατά.

Οἱ κύριοι τῶν σκλάβων εἶχαν πλήρη κυριότητα ἐπ' αὐτῶν, ἢ ὁποία ἐκφράζεται στά ἀνωτέρω έγγραφα μέ τίς πράξεις ἀγοραπωλησίας καί μίσθωσης. Οἱ πράξεις ἀγοραπωλησίας σκλάβων ἀνήκουν στά τυπικά συμβόλαια τοῦ εἴδους, στά ὁποία ἀναγράφονται ὁ πωλητής, ὁ ἀγοραστής, τό ἀντικείμενο γιά τό ὁποῖο συντάσσεται ἡ πράξη, ἡ συμφωνημένη τιμή, ὁ τρόπος ἐξοφλήσεως, οἱ ἀσφαλιστικές ρήτρες καί οἱ παριστάμενοι μάρτορες. Μέ τό συμβόλαιο, ὁ ἰδιοκτήτης μεταβίβαζε στόν ἀγοραστή τήν κυριότητα ἐπὶ τοῦ συγκεκριμένου σκλάβου ἢ σκλάβων («νά ποιήσει εἰς αὐτούς κατά τό δόξαν αὐτοῦ»)⁶ ἐναντί ἀνταλλάγματος καί ταυτόχρονα ἀπαλλασσόταν ἀπό ὁποιαδήποτε εὐθύνη γιά τή μελλοντική τους τύχη («ἂν τι ἤθελον συνεβῆ ἀπό τοῦ νῦν εἰς τούς ἀνωθεν τούρκους ἢ ἂν ἤθελον φύγη να ἐνι διά τόν εἰρημένον Δημήτριον. καί οὕτως ἐσυμφώνησαν»)⁷. Ὁ σκλάβος ὡς ἀντικείμενο συναλλαγῆς δέν μετείχε στά δρώμενα. Μόνον τό έγγραφο ἄριθ. 5 παρουσιάζει αὐτόν «παρόντα, στέργοντα καί ἐπιδεχόμενο», καί νά ἐπιβεβαιώει μάλιστα τήν ἀκριβεία τῶν ἀναγραφόμενων ληξιαρχικῶν του στοιχείων. Οἱ πωλούμενοι σκλάβοι βρίσκονταν ἤδη στήν Κέρκυρα, δέν γνωρίζουμε ὅμως ὅστε τόν τρόπο οὔτε τό χρόνο τῆς ἀφίξεώς τους. Ἡ τιμή τους ποίκιλε. Τό 1502 δύο σκλάβοι κόστιζαν 30 δοκάτα ἢ 1.500 ἄσπρα⁸. Τό 1512 ἓνας

Δόκιμα πράξεις τῆς 12.5.1553 (ἐνθ. ἀν., σ. 140), ἢ ὁποία κατά τόν ἐκδότη φέρει τὰ στοιχεία «Συμβολαιογραφικά Μ.186, φ.183ν» ἀπέβη ἀκαρπία.

6. Στήν Κρήτη, μέ τό πωλητήριο έγγραφο τῆς 23.5.1381 ὁ ἀγοραστής ἀποκωλύσε ἐπὶ τῆς πωλούμενης σκλάβας: «plena virtute et potestate, intromittendi, habendi, transactandi, commutandi, pro anima iudicandi, in perpetuum possidenti et quid quid aliud in ea et ex ea melius tibi videbitur faciendi». Ν. Ἀνδριώτης, ἐνθ. ἀν., σ. 235.

7. Βλ. έγγραφο ἀριθ. 1.

8. Ἀτόθι.

σκλάβος πωλήθηκε αντί 22 δουκάτων –στην ίδια, δηλαδή, τιμή με εκείνη που είχε αγοραστεί μερικούς μήνες νωρίτερα στη Βενετία– από τα όποια καταβλήθηκαν μόνο 14 δουκάτα, ενώ τα υπόλοιπα ο πωλητής «διά καλήν φιλίαν και αγάπην τά έχάρησεν και ελευθέρωσεν». Η πραγματικότητα όμως πρέπει να ήταν διαφορετική, αν λάβουμε υπ' όψη πως από τη δήλωση του αγοραστή ότι είδε το σκλάβο και του άρεσε, έχει διαγραφεί στο έγγραφο η λέξη «κουτζός»⁹. Υποθέτουμε, λοιπόν, ότι η τελική τιμή ήταν μικρότερη της αρχικά αναγραφόμενης όχι για τους λόγους που επικαλείται ο πωλητής, αλλά λόγω της σωματικής αναπηρίας του πωλούμενου σκλάβου. Το 1553 ένας είκοσάχρονος σκλάβος στοίχιζε 22 δουκάτα τζεκίνια χρυσά¹⁰, ενώ το 1578 ο σκλάβος πωλήθηκε αντί 45 δουκάτων «κουρέντε» βενετικών προς λίτρες 6 τό καθένα (= 270 λίτρες)¹¹. Τέλος, ο φυγαδευθείς Άγαρηνός στά 1718 είχε αγοραστεί «γιά τεσσαράκοντα τζεκίνια»¹².

Ο σκλάβος μπορούσε επίσης να παραχωρηθεί από τον κύριο του σέ τρίτον έναντι χρηματικής αποζημίωσης, το ύψος της οποίας εξαρτιόταν μάλλον από τη φύση της εργασίας για την οποία προοριζόταν, παρά από το χρόνο της μισθώσεως. Στην περίπτωση που γνωρίζουμε, ο μισέρ Μάρκος Γαβρίλης συμφώνησε με την κυράτσια Ρόδη, μητέρα του Ευσταθίου Ντράγια από το χωριό Κάτω Γαρούνας, και έβαλε το σκλάβο του, ονόματι Άλη, ως κωπηλάτη «σκαντζαδούρο» αντί του Ευσταθίου στο κάτεργο του μισέρ Νικολάου Τριβόλη «δλον εκείνον τόν καιρόν δσον έμελλε νά δουλεύσει ο ρηθεις νιάς αύτης»¹³. Η συμφωνηθείσα για την αντικατάσταση αποζημίωση ήταν σαράντα τζεκίνια, ποσό ιδιαίτερα υψηλό, αν συγκριθεί με τις συνηθισμένες τιμές πωλήσεως σκλάβων που είδαμε προηγουμένως¹⁴, και ανάλογο προς τις αντίστοιχες αποζημιώσεις που συμφωνούνταν

9. Βλ. έγγραφο άριθ. 2.

10. Ίω. Δόικας, *ένθ. άν.*, σ. 140.

11. Βλ. έγγραφο άριθ. 5.

12. Ίω. Δόικας, *ένθ. άν.*, σ. 148.

13. Βλ. έγγραφο άριθ. 4. Οι κάτοικοι των υπερπόντιων κτήσεων της Βενετίας ήταν ύπόχροιοι σέ πλήθος άγγαρευών. Ανάμεσα σ' αυτές ήταν και η άγγορεία της θάλασσας, η παροχή δηλαδή ύπηρεσίας στις πολεμικές γαλέρες της Βενετίας, ή όποια ήταν άναμφισβήτητα ή πιο σκληρή, άφού αύτή λόγω της έξαντλητικής ύπηρεσίας της κωπηλασίας, της άλλιας διατροφής, των έκδιημικών άσθενειών που μάστιζαν τους ναυτικούς, και των κινδύνων της θάλασσας, ίσοδυναμούσε με θανατική καταδίκη. Η άποστροφή των κατοίκων για την άγγορεία αύτή όδήγησε σιγά σιγά στην είσογωγή του θεσμού των αντικαταστατών. Οι αντικαταστάτες, τολμηροί και ριψοκίνδυνοι καιροσκόποι, ανάλαμβάναν έναντι άδράς άμοιβής τη νόμιμη άνακλήρωση όσων δέν ήθελαν νά ύπηρετήσουν στις γαλέρες. Στις κερκυραϊκές ναυριακές πράξεις, ό αντικαταστάτης ονομάζεται «σκαντζαδούρος», ενώ στις αντίστοιχες κρητικές «άντισκαρης» και «αντισσατο». Για τόν τρόπο έπιλογής των κωπηλατών, τó θεσμό των αντικαταστατών και την αντιμετώπισή του από τις βενετικές άρχές στην Κρήτη, βλ. Θεοχάρη Έ. Δεωράκη, «Η άγγορεία της θάλασσας στη Βενετοκρατούμενη Κρήτη», *Κρητολογία*, 16-19 (1983-1984), σσ. 103-107.

14. Αν θεωρήσουμε ότι ή διαπιστωμένη για τó 1559 (Συμβ. Π.40, φ.663) ίσοτιμία μεταξύ τζεκινιού και δουκάτου στό 1:1,5 ίσχυε και στά 1573, τότε τó ύψος της μισθώσεως άνερχόταν στά 60 δουκάτα.

μεταξύ ελευθέρων για τόν ίδιο σκοπό¹⁵, δικαιολογημένο όμως από την επικινδυνότητα της εργασίας και τις κακές συνθήκες διαβίωσης των κωπηλατών που μελώναν σημαντικά τις πιθανότητες επιτροφής τους¹⁶.

Η παροχή υπηρεσιών στα πολεμικά πλοία παρ' ότι υποχρεωτική ήταν έμμισθη¹⁷. Τόν έμμισθο χαρακτήρα της πιστοποιεί έμμεσα και τό έγγραφο αριθμός 4 που εξετάζουμε, ορίζοντας: «και να πάρνει ο αυτός σκαντζαδοῦρος και τά της αθθενταίας δσα του έρχονται λαβείν». Σέ συνάρτηση μέ τό θέμα μας, ή σύνταξη της πρότασης γεννά έρωτηματικά ως πρός τόν τελικό αποδέκτη τών μισθών, λόγω της διπλής χρήσεως του συνδέσμου «και» που φαίνεται να συνδέει τήν πρόταση μέ τήν προηγούμενη οικονομική συμφωνία ως συμπλήρωμά της. Άν ισχύει αυτό, τότε αποδέκτης ήταν ο κύριος του σκλάβου διαφορετικά, ήταν ο ίδιος ο σκλάβος που σημαίνει ότι είχε τή δυνατότητα κατοχής προσωπικής περιουσίας ως προϊόν της επαγγελματικής του δραστηριότητας, ή όποια στήν περίπτωσή μας δέν συγκρούεται μέ τά συμφέροντα του κυρίου, άφου ο τελευταίος καρπώνεται τό εκ της διαθέσεως συμφωνηθέν ποσό. Τή δυνατότητα εξάλλου τών σκλάβων να κατέχουν περιουσία επιβεβαιώνει και ή περίπτωση του έγγραφου αριθ. 3, όπου ο δραπετής σκλάβος, εκτός τών κλειμένων τζεκινιών, κατείχε «και έδικά του τζεκινία 18».

Η δραπετευση του σκλάβου ή ή φυγάδευσή του μέ τή βοήθεια τρίτων λογίζονταν ως προσβολή της άτομικής περιουσίας, της όποίας αυτός αποτελούσε αντικείμενο, και αντιμετωπίζεται στις πηγές είτε μέ τήν άναζητήσή του, συνήθως μέσω πληρεξουσίων και «μέ πάσαν τρόπον της δικαιοσύνης», είτε μέ τή διαδικασία του άφορισμού, ή χρήση του όποίου ως μέσου άποδόσεως του δικαίου, διατηρήσεως της έννομης τάξεως ή άποκαταστάσεώς της σε περίπτωση προσβολής, ήταν τότε ιδιαίτερα συνηθισμένη¹⁸. Στήν πρώτη περίπτωση¹⁹, ο Τουρ-

15. Τά ποσά κυμαίνονται μεταξύ 12 και 40 τζεκινιών. Βλ. ένδεικτικά Συμβ. X.18, φφ. 54v-55r.

16. Από τούς Κερκυραίους που στρατολογήθηκαν τό 1570 και εκάνδρωσαν τίς βενετσιανικές γαλέρες μόνον τό ένα δέκατο επέστρεψε. Οι μεγάλες αυτές απάλειες όφειλονταν κυρίως στήν έπίδημία που έμφανίστηκε και διαδόθηκε στα πληρώματα, λόγω τών άθλιων συνθηκών διαβίωσης που επικρατούσαν στίς γαλέρες. Έλλη Γιωτοπούλου-Σισιλιάνου, *Ο άντίκτυπος του Δ' Βενετοτουρκικού πολέμου στήν Κέρκυρα από άνέκδοτες πηγές*, Αθήνα 1982, σσ. 61-62.

17. Στίς δημοσιευμένες από τόν Θεοχάρη Δετοράκη (*ένθ. άν.*, σσ. 108-129) κρητικές νοταριακές πράξεις, ο καταβαλλόμενος στήν κωπηλατή μισθός όνομάζεται «πέρα του Άγιου Μάρκου» και συνυπολογίζεται στήν κατά περίπτωση οριζόμενη άποζημίωση που έλάμβανε ο άντικαταστάτης του.

18. Για τούς άφορισμούς και τή χρήση τους ως μέσων διαλευκάνσεως άστικών και ποινικών όποθέσεων, βλ. Ά. Τσίτσας, «Αφορισμοί στη Χάρα και τά μέγαρα τών Κορυφών», *Δελτίο Άναγνωστικής Έταιρείας Κερκύρας*, 13 (1976), σσ. 115-168 και 14 (1977), σσ. 147-190. Αριάδνη Γερούκη, «Ο φόβος του άφορισμού», *Τά Ιστορικά*, 5/8 (1988), σσ. 53-68. Δημήτριος Χρ. Κακαδόχος, *Η άπονομή της δικαιοσύνης στήν Κέρκυρα από τούς Μεγάλους Πρωτοπαπάδες τήν ένετική περίοδο (1604-1797)*, Αθήνα 1990, σσ. 86-88. Αριάδνη Γερούκη, «Συλλογικές νοσοτροπίες και Ιστορία του Δικαίου. Οι άφορισμοί στή βενετοκρατούμενη Κέρκυρα (1675-1797). Μεθοδολογικές προσεγγίσεις», *Πρακτικά ΙΒ' Πανελληνίου Ιστορικού Συνεδρίου* (Μάιος 1991), Θεσσαλονίκη 1992, σσ. 167-195.

19. Βλ. έγγραφο άριθ. 3.

κος Ρεσούλ Ραΐζης από τόν Γαλατά όρισε πληρεξούσιο και τού έδωσε «παντοίαν έξουσίαν δύναμιν κυριότητα άπλήν και ελευθερείαν ... να αναζητησι γιρεύσι και καταλειπτώς ερευνίσαι... να ευρη τον σαρακινόν αυτού», ό όποιος είχε δραπετεύσει κλέβοντας 172 τζεκνία, και τόν παραχώρησε τήν άδεια, άν τόν βρει, να τόν πούλησει «όπου αυτού φανή εις το καλύτερο πρέζιο οπου να εύρη». Στη δεύτερη περίπτωση²⁰, ό Γιάννης Μορφόπουλος και ό 'Αντώνης Ληος, συγκύριοι ενός 'Αγαρηνού σκλάβου, ζήτησαν και πέτυχαν τήν έκδοση πρωτοπαπαδικού άφορισμού για τήν ανακάλυψη εκείνων όί όποιοι, «διδασκαλευμένοι από τόν διάβολον», φυγάδευσαν τόν σκλάβον, «δίδοντές του και πλοϊον διά να υπεράση». Μέ τόν άφορισμό πού κηρύχθηκε στό προάστειο τού Μαντουκιού, ό Μ. Πρωτοπαπάς «έχει και κηρύττει άφορισμένους καταπραμένους και άσυγχωρήτους παρά Πατρός και Υιού και 'Αγίου Πνεύματος παρά πάντων των άγιων όσους εκείνους ήξεύρουν ή έξ άκοής έχουν και δέν ήθελαν... έλθη ένόπιον τής ήμετέρας Τροκαγκελαρίας και φανερώσουν και είπουν τό ήτι άληθώς ήξεύρουν ή ήκουσαν». 'Η διαφορετική αντιμετώπιση τού ζητήματος στίς παραπάνω περιπτώσεις δέν όφείλεται τόσο στό θρησκειμα των κυρίων των σκλάβων —έξάλλου πρωτοπαπαδικοί άφορισμοί δέν έκδίδονταν μόνον κατ' αίτηση των όρθόδοξων χριστιανών²¹— όσο στίς πιθανότητες άνευρέσεώς τους. 'Ετσι, στην πρώτη περίπτωση ό πληρεξούσιος καλείται να αναζητήσει και να βρει τό σκλάβο, ό όποιος βρισκόταν πιθανότατα άκόμη στό νησί, ενώ στη δεύτερη ή διαδικασία τού άφορισμού χρησιμοποιήθηκε για τήν άποκάλυψη των ήπαιτιών τής φυγαδέυσης, άφοδ θεαρούνταν δεδομένο ότι ό σκλάβος είχε ήδη έγκαταλείψει τήν Κέρκυρα.

Όι άσχολίες τέλος των σκλάβων δέν προσδιορίζονται στό έγγραφο. 'Η θέση πάντως τού Γ. Πλουμίδη ότι οι εισαγόμενοι, κυρίως από τήν Τουρκία, δούλο μαζί μέ τούς χωρικούς (παροίκους) χρησιμοποιούνταν για τήν κάλυψη τού προβλήματος τής φτηνής εργασίας²², δέν φαίνεται να έχει εφαρμογή στίς περιπτώσεις πού γνωρίζουμε, στίς όποιες αυτόι μάλλον άπασχολούνταν ως οικιακοί ύπηρέτες, ακολουθώντας κατά περίπτωση τούς κυρίους στό ταξίδια τους²³.

Πιο δεκτικό για τή διατύπωση τολμηρών υποθέσεων και συναγωγή όμων συμπερασμάτων έμφανίζεται τό περιεχόμενο τού τελευταίου εγγράφου. Τούτο δέν άφορά άμεσα τόν κερκυραϊκό χώρο, τό έντάσσουμε όμως έδώ, πρώτον γιατί ως τόπος συναλλαγής όρίζεται ή Κέρκυρα, και δεύτερον για τή γενικότερη σημασία πού έχει στη μέλητη τού θεσμού και των μορφών μέ τίς όποιες αυτός έκδηλώθηκε.

20. 'Ιω. Δόικας, *ένθ άν.*, σσ. 148-149.

21. 'Αριάνθη Γερούκη, «'Ο φόβος...», *ένθ άν.*, σ. 55.

22. Γεώργιος Σ. Πλουμίδης, *Όι βενετοκρατούμενες ελληνικές χώρες μεταξύ τού δεύτερου και τρίτου τουρκοβενετικού πολέμου (1503-1537)*, 'Ιωάννινα 1974, σ. 52.

23. Αυτό δείχνουν τουλάχιστον οι περιπτώσεις τού Καζάλ, σκλάβου τού Τούρκου Ρεσούλ Ραΐζη από τό Γαλατά, πού δραπέτευσε στην Κέρκυρα, και τού άγορασθέντος στη Βενετία και μεταπωληθέντος στην Κέρκυρα σκλάβου τού εγγράφου άριθ. 2.

Σύμφωνα με τό έγγραφο, ὁ Ἀθανάσιος Γκιράτζας, ἀπό τή Μπαλάσα, καί ὁ Χριστόφορος Μπεντζήλης, ἀπό τοὺς Ἀρμυάδες τῆς Ἠλείρου, συναντήθηκαν στά 1579 στήν Κέρκυρα καί σύναψαν ἐνώπιον νοταρίου καί μαρτύρων συμφωνία μέ τήν ὁποία καθόριζαν τήν ἀκολουθητέα διαδικασία γιά τήν ἐξαγορά τριῶν σκλάβων, πού καταγόταν ἀπό τόν Ἀδλῶνα καί βρισκόνταν στήν πόλη Lecce τῆς Ἀπουλίας. Σύμφωνα μέ αὐτήν, ὁ Ἀθανάσιος θά ἔφερνε τοὺς σκλάβους στήν Κέρκυρα, ἐνῶ ὁ Χριστόφορος θά παρέμενε στοὺς Ἀρμυάδες γιά νά συνεργήσει στήν ἐξαγορά καί ἐλευθερία τους. Ἄφηναν δέ στόν Κερκυραῖο Ταβιάνο Τριαντάφυλλο τό ποσό τῶν 500 ταλλάρων, γιά νά πληρωθῶν τά ἐξοδα τῆς μεταφορᾶς. Ἄν σέ χρονικό διάστημα δύο μηνῶν ἡ ἐπιχείρηση δέν εἶχε ἀποδώσει καρπούς, ὁ Χριστόφορος μπορούσε νά ἀποσύρει τό κατατεθέν κεφάλαιο.

Πράγματι, ἔπειτα ἀπό δύο μήνες συντάχθηκε νέα πράξη, ἡ ὁποία πιστοποιοῦσε τήν ἀνίξη τῶν σκλάβων στό νησί καί τήν πληρωμή τοῦ μεταφορέα. Σύμφωνα μέ τή λεκτική διατύπωση τοῦ ἐγγράφου, ἡ πρόθεση τῶν ἀνωτέρω ἦταν «νά ἐξαγοράσουν» ἢ νά συνεργήσουν «εἰς τήν ἐξαγοράν καί ἐλευθερίαν τῶν αὐτῶν σκλάβων». Ἡ τελικὴ ὁμως κατάληξη τῶν σκλάβων, οἱ ὅποιοι μετὰ τῆ μεταφορᾶ τους στήν Κέρκυρα πέρασαν «εἰς τήν κυριότητα αὐτῶν», δηλαδή τῶν δύο συμβαλλομένων, ἀποτελεῖ ἐπαρκῆ λόγο γιά νά ἀποκλείσουμε τήν περίπτωση τῆς ἐξαγορᾶς γιά λογαριασμό τῶν συγγενῶν τους ὡς σκοπὸ τῆς ὅλης ἐπιχειρήσεως. Σέ αὐτό συνάδει καί ἡ τύχη τοῦ διατιθεμένου κεφαλαίου, τό ὁποῖο σέ περίπτωση ἀποτυχίας δέν θά ἐπιστρεφόταν σέ δικαιοῦχος συγγενεῖς, ἀλλά στά χέρια τοῦ Χριστόφορου, ὁ ὁποῖος, ὡς σημειωθεῖ, δέν φαίνεται ἀπὸ πούθενά ὅτι ἐνεργοῦσε ὡς ἐκπρόσωπος ἄλλων. Τό ἐρώτημα πού τίθεται, λοιπόν, εἶναι ἂν οἱ ἀνωτέρω «βούλονται» πραγματικά νά ἐξαγοράσουν ἢ μήπως νά ἀγοράσουν σκλάβους, καί, ἂν ἰσχύει τό δεύτερο, γιατί ἔπρεπε νά φτάσουν μέχρι τό Lecce γιά τοὺς τρεῖς συγκεκριμένους Ἀδλωνίτες σκλάβους.

Ἀπὸ τό ἐγγράφο προκύπτει ὅτι ὁ χρηματοδότης τῆς ὅλης ἐπιχειρήσεως ἦταν ὁ Χριστόφορος, ὁ ὁποῖος καθίσταται μαζί μέ τό συνεργάτη του κύριος τῶν ἐπαναπαιτιζομένων σκλάβων. Οἱ ἀναφερόμενες ἐνέργειες πού θά ἔκανε στοὺς Ἀρμυάδες γιά τήν ἐξαγορά καί τήν ἐλευθερία τους, δέν διευκρινίζονται, θά πρέπει ὁμως μᾶλλον νά γίνουν κατανοητές ὡς διαπραγματεύσεις μέ τοὺς ἐνδιαφερόμενους οἰκειούς τῶν συγκεκριμένων σκλάβων, τοὺς ὁποίους εἶχε τήν πρόθεση νά παραδώσει ἐναντί ἁμοιβῆς. Ἄν οἱ παραπάνω σκέψεις εἶναι ὀρθές, τότε ἡ περιγραφόμενη σὲ ἐγγράφο ἐπιχείρηση ἐντάσσεται στίς περιπτώσεις ἐμπορίου σκλάβων διενεργουμένου ἀπὸ Ἑλλήνες τῆς Ὀθωμανικῆς Ἀυτοκρατορίας. Ἐξάλλου, ἀνάλογες περιπτώσεις στόν αἰγαιοπελαγίτικο χώρο εἶναι γνωστές καί γιά μεταγενέστερα τοῦ ἐγγράφου μας χρόνια²⁴.

24. Περικλῆς Γ. Ζερλέντης, «Περὶ τῆς ἀνά τὰς Κυκλάδας σωματεμπορίας ἐπὶ Τουρκοκρατίας», *Παρνασσός*, 12 (1988), σσ. 246-250. Ἀπὸ τὰ δημοσιευόμενα στή μελέτη αὐτῆ ἐγγράφα πού προέρχονται ἀπὸ τὴ Νάξο καί τὴν Πάφο, προβάλλει ἀνάγλυφα τό διενεργούμενο ἐμπόριο σὲ ὁποῖο δέν παρέλειπαν νά συμμετέχουν τὰ Κοινὰ τῶν νησιῶν καί ὁ Μητροπολίτης τοῦ τόπου. Βλ.

Παρ' ότι περιορισμένες σε αριθμό, οι άνωτέρω περιπτώσεις σκλάβων, σε συνδυασμό με την άναπτυσσόμενη κατά την ίδια περίοδο δραστηριότητα της εξαγοράς χριστιανών σκλάβων, προβάλλουν ανάγλυφα τη στάση της κοινωνίας της εποχής απέναντι στο θεσμό, καθώς και τον τρόπο με τον οποίο τὰ μέλη της τὸν κατανοούσαν καὶ τὸν ἀντιμετώπιζαν. Ἡ Κέρκυρα, λόγω τῶν πειρατικῶν ἐπιδρομῶν, κυρίως ὅμως ἐξαιτίας τῶν τουρκικῶν πολιορκιῶν²⁵ πού εἶχαν ὡς συνέπεια τὸ ὀδήγημα πολλῶν ἀπὸ τὰ πιὸ δυναμικὰ στοιχεῖα τοῦ πληθυσμοῦ στὰ σκλαβοπάζαρα τῆς Ἀνατολῆς, γνῶριζε καλά τὴ σκλαβιά καὶ τὶς συνέπειές της. Ἀπὸ τὰ μέχρι τώρα δημοσιευμένα στοιχεῖα, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὸ πλῆθος τῶν νοταριακῶν πράξεων πού ἔπονται κάθε πολιορκίας καὶ ἀναφέρονται στὴν ἐξαγορὰ αἰχμαλώτων, εἶναι γνωστὸς ὁ ἀγῶνας καὶ ἡ ἀγωνία τῶν συγγενῶν, ἀλλὰ καὶ γενικότερα τῶν κατοικῶν τοῦ νησιοῦ γιὰ τὴν ἐξαγορὰ καὶ τὸν ἐπαναπατρισμό τους²⁶. Οἱ δραστηριότητες ὅμως αὐτὲς δὲν ἀρκοῦν γιὰ νὰ χαρακτηρίσουν μιὰ κοινωνία ὡς ἀντίθετη στοῦ θεσμοῦ τῆς δουλείας. Ἡ παρουσία σκλάβων, ἔστω καὶ λίγων, καὶ ἡ μεταχείρισή τους ὡς ἀντικειμενῶν ἀγοραπωλησίας φανερώνει ὅτι ὁ θεσμὸς ἦταν ἀποδεκτὸς ἢ τουλάχιστον ἀνεκτός. Ἐξἄλλου, ἡ περίπτωσή της ἐξαπολύσεως πρωτοπαλαδικοῦ ἀφορισμοῦ στὰ 1718 μὲ στόχο τὴν προσέλευση μαρτύρων καὶ τὴν ἀποκάλυψη τῶν ὑπαίτιων τῆς φυγαδεύσεως σκλάβου, ἀποδεικνύει ἔμπρακτα ὅτι ὁ φυγαδευθεὶς σκλάβος ἔθεωρετο ἀντικειμενῶν ἰδιοκτησίας τῶν ἐπιζητούντων τὴν ἐκδούση τοῦ ἀφορισμοῦ²⁷. Ἡ περιορισμένη παρουσία σκλάβων στοῦ νησι δὲν ὀφεί-

καὶ Ν. Α. Κεφαλληνιάδης, *Πειρατεία. Κουρσάροι στὸ Αἰγαίον*, Ἀθήνα 1984, σσ. 94-95. Σίμος Μιλε. Σιμεωνίδης, «Τούρκος σκλάβος ἐνέχυρο γιὰ χρέη τοῦ κυρίου του», *Συριανά Γράμματα*, 3 (Ἰούλιος 1988), σσ. 238-242.

25. Πέντε φορές πολιορκήθηκε ἡ Κέρκυρα ἀπὸ τοὺς Τούρκους, στὰ 1430, 1537, 1571, 1573 καὶ 1716 μὲ φοβερότερες πολιορκίες ἐκεῖνες τοῦ 1537 καὶ 1716. Γιὰ τὸ θέμα, βλ. ἐνδεικτικὰ Φ. Ἀλβάνος, *Ἡ ἐν ἔτει 1537 πολιορκία τῆς Κέρκυρας*, Κέρκυρα 1877. Κ. Καιροφύλας, *Ἡ Ἐπανάσος ὑπὸ τοὺς Βενετούς*, Ἀθήναι 1942. Ν. Βράϊλας-Βάρθης, *Ἡ ἐν ἔτει 1716 ἐνδοξος πολιορκία τῆς Κέρκυρας*, ἐν Κερκύρα 1908. E. Bacchion, *Il dominio veneto su Corfù (1386-1797)*, Βενετία 1956. Ἐλλή Γιωτοπούλου-Σισιλιάνου, *ἐνθ. ἀν.*

26. Βλ. ἐνδεικτικὰ Στ. Λόμπρο, «Περὶ τῆς ἐπιπέρας Κερκυραίων αἰχμαλώτου ἐν ἔτει 1537», *Νέος Ἑλληνομνημον*, 13 (1916), σσ. 222-225, ὅπου περιγράφεται ἡ θανατωρὴ διάσωση τοῦ αἰχμαλώτου Νικολάου, καὶ ἴω. Δόικα, *ἐνθ. ἀν.* Γιὰ τὴν Κεφαλονία βλ. Γ. Πεντόγαλο, «Σκλάβοι καὶ ἐξαγορὰ τους στὴν Βενετοκρατούμενη Κεφαλονία (16ος - 18ος αἰ.)», *Πρακτικὰ Ἐ' Διεθνoῦς Πανιερίου Συνεδρίου* (Ἀργυροπόλι-Ληξούρι 17-21 Μαΐου 1986), τόμ. 1, Ἀργυροπόλι 1989, σσ. 259-268. Γιὰ τὴν ἀπελευθέρωση τῶν αἰχμαλώτων εἶχαν συσταθεῖ εἰδικὰ ταμεῖα στὰ νησιά, ὅπως ἐκεῖνο τῆς Ζακύνθου πού συστάθηκε στὰ 1560 (Α. Ζάπης, «Ταμεῖον ἐξαγορᾶς αἰχμαλώτων», *Ἐπιτηρὸς Ἑταιρείας Βυζαντινῶν Σπουδῶν*, 5 (1928), σσ. 342-347) καὶ τῆς Κέρκυρας πού ἰδρύθηκε τὸ 1661 (Θ. Βελλιανίτης, «Μία ἱστορικὴ εἰκὼν τοῦ Βυζαντινοῦ Μουσείου παριστώσα ναυμαχίαν μὲ περσιτᾶς», *Δελτίο Χριστιανικῆς Ἀρχαιολογικῆς Ἑταιρείας*, 1 (1959), σ. 149).

27. Ἡ ἀντιμετώπιση τοῦ ἀνθρώπου ὡς ἀντικειμενῶν συναλλαγῆς καὶ ὀυλογομῶς τῆς ἀξίας του μὲ οικονομικὸς ὅρους δὲν ἦταν φαινόμενο ἀγνωστο, ἀκόμη καὶ μεταξὺ χριστιανῶν. Ἐνδεικτικὴ εἶναι ἡ πράξη πού δημοσίευσε ἡ Ντιάνα Ἀνθωνάκτου («Ἡ ἀνατάλαξη ἀνθρώπου μὲ ζωο. Νοταριακὴ πράξις καὶ Μοναστήρια τῆς Κεφαλονίδος ἐπὶ Βενετοκρατίας», *Δελτίο Ἱστορικῆς καὶ Ἐθνολογικῆς Ἑταιρείας Ἑλλάδος*, 32 (1989), σσ. 62-63) μὲ τὴν ὁποία οἱ πατῆρες τῆς Μονῆς τοῦ Προφήτη Ἥλια στὴν Κεφαλονία ἀντάλλαξαν τὸ μοναχὸ Καλλίνικο Περανότο, κουτοζόχη καὶ κραιτσόκη μὲ μιὰ «φορδὰ ἐργαστημένη τρίχας κόκκινης καθὼς ἐβρίσκετο γερῆ,

λείται στην άρνητική στάση του πληθυσμού απέναντι στο θεσμό ή στην απαγόρευση του από τους νόμους της πολιτείας, αλλά σε οικονομικούς κυρίως λόγους και στις υπάρχουσες δυνατότητες υποκατάστασής τους. Από την ακολουθούμενη, επομένως, πρακτική προκύπτει πώς αυτό που ενδιαφέρει την κοινωνία της εποχής δεν είναι ο θεσμός τόν οποίο αποδέχεται, αλλά οι συνέπειές του στα μέλη της: αντικείμενο, δηλαδή, τού ενδιαφέροντός της είναι άποκλειστικά ο χριστιανός σκλάβος και η εξαγορά του. Όλες, λοιπόν, οι δραστηριότητες εντάσσονται μέσα στην άμφίδρομη σχέση υποδούλωση-εξαγορά, ή όποια αναγνωρίζεται ως πραγματικότητα και με βάση αυτήν δρομολογείται ή οποιαδήποτε στάση ή ενέργεια.

Οι εκκλησίες τού νησιού, ορθόδοξη και καθολική, δεν μένουν άμετοχες στο ζήτημα της δουλείας και στα προκύπτοντα από αυτό προβλήματα. Κληρικοί αναλαμβάνουν την άπελευθέρωση χριστιανών σκλάβων²⁸, ή συγκεντρώνουν χρήματα για τό σκοπό αυτό²⁹. Ο Μ. Πρωτοπαπίας όρίζει την τοποθέτηση κυτίων στους ναούς ύπέρ άπελευθέρωσης τών σκλάβων, ή άκόμη δίνει συστατικές έπιστολές, προτρέποντας τούς Κερκυραίους χριστιανούς νά προσφέρουν τή συνδρομή τους. Παράλληλα όμως, κληρικοί και τών δύο δογμάτων παρίστανται είτε ως μάρτυρες, είτε ως πληρεξούσιοι³⁰, σε πράξεις πώλησεως σκλάβων, ενώ ό ίδιος ό Μ. Πρωτοπαπίας τό 1718 έξαπολύει, όπως είδαμε, άφορισμό για τή φυγάδευση σκλάβου.

Τά παραπάνω φανερώνουν ότι ή στάση τών εκπροσώπων της Έκκλησίας δεν άφίσταται τών γενικών αρχών που διεΐταν τήν κοινωνία της εποχής τους. Η στάση όμως αυτή δεν μπορεί νά έκληφθει ως άντιπροσωπευτική της θέσεως της Έκκλησίας απέναντι στο θεσμό της δουλείας. Τό θέμα Έκκλησία και δουλεία δεν έξαντλείται με τή συσσώρευση μεμονωμένων περιπτώσεων, ανάλογων με τίς παραπάνω, αλλά πρέπει νά έξετάζεται κάτω από τό πρίσμα τών διαπροσωπικών σχέσεων, όπως αυτές όρίζονται και ύπαγορεύονται από τήν έντολή της Άγάπης.

μέ 4 πόδια», ή όποια άνήκε στη Μονή της Κυρίας τών Άγγέλων.

28. Ίω. Δότικας, *ένθ άν.*, σ. 139.

29. *Αυτόθι*, σσ. 143-144.

30. Βλ. έγγραφα άριθ. 1 και 5.

ΕΠΓΡΑΦΑ*

1

Συμβ. Τ (Τοξότης Έμμανουήλ), φάκ. 11, φ. 161ν

Πράξη τής 11.9.1502

+ ημέ(ρα) ια^β του Σεπτ(εμβ)ρ(ιου) μ(η)ν(ός) Ινδ(ικτιών)ος στ' μίσερ φρα Πελεγρήσ Δαβενέζιας, προιόρης τής Νουντζιάτασ^α σωματικός παρών ώμολόγησεν ότι έσυμφώνησεν με τόν παρόντα κύρ Δημητρίον τόν^β Δάνδρη δια όνομα του σέρ Πιέρου Γάου κόμητου του μεγαλειοτ(άτου) τζενεράλη και έ^απώλησεν προς αυτόν δύο σκλάβους τούρκους ήγουν τόν Σουλεϊμάν τόν Μπράλη^β του Σερεμέτη και Τζαφίρ του Μουτζαφάμπει εκ τό 'Αγγελόκαστρον διά δουκ(άτα) λ' από ν' άσπρα τό δουκάτον εις τοιοϋτων δέ, τρόπον και συμφων(ιαν) ότι νά όφείλει ό ρηθείς^α Δημητρίος να δώσει και πληρώσει αυτά προς τόν ρηθέντα μίσερ φρα Πελεγρήν ή προς^β τόν ρηθέντα σέρ Πιέρου ή προς έτερον πρόσωπον όπερ θέλει ύπάρχει διά όνομα του^β ειρημένου σέρ Πιέρου και τοϋτο νά όφείλει εις διορίαν από τήν σημερον και εις μηνας¹⁰ δύο έρχομένους και άν πολάκης ήθελεν Ελθη εις τήν παροϋσαν χώραν ό ρηθείς με¹¹γαλειότ(ατος) τζενεράλης προ του να σώσι ό ρηθείς καιρός να όφείλει ό ρηθείς Δημητρίος) νά πλη¹²ρώνη τα ρηθέντα δουκ(ατα) λ' ως άνωθεν. έστοντας από του νϋν σί ειρημένοι σκλάβοι εις έξου¹³σίαν του ειρημένου Δημητρίου) να ποιήσει εις αυτούς κατά τό δόξαν αυτού, όμοιος άν τι¹⁴ ήθελεν συνεβή από του νϋν εις τούς άνωθεν τούρκους ή άν ήθελον φύγη να ενι δια¹⁵ τόν ειρημένον Δημητρίου) και οϋτως έσυμφων(ησαν). μάρτ(υ)ρ(ες) σερ Τζουαν Καρόμας, 'Αρσέ¹⁶νιος, ό Σκόρτζης και 'Ιωάννης, ό Μεσολούρης:-

ΣΧΟΛΙΑ

1. 'Ο fra Pelegrin ήταν Πριόρης τής λατινικής Μονής Β. V. Annunziata ήδη τό 1499, όπως διαπιστώνεται από γράμμα του προς τόν Conslier Antonio Trun, στόν όποιο περιγράφει τήν κατάσταση που επικρατούσε τότε στην Κέρκυρα, έπειτα από τήν απόλεια τής Ναυπάκτου και τήν αύξηση τής τουρκικής πιέσεως στην 'Ιστρία και τή Δαλματία (Έλλη Γιωτοπούλου-Σισιλιάνου, «Τό πρόβλημα τής ασφάλειας των κατοίκων του Κερκυραϊκού "μπόργκου" και ή κρεσβια του 1552», Δελτίο 'Αναγνωστικής Έταιρείας Κερκύρας, 13 (1976), σ. 172, σημ. 9). 'Ο ίδιος ήταν Πριόρης και τό 1545, όπως προκύπτει από τήν παρουσία του ως συμβαλλομένου σε πράξεις μισώσεως άκινήτων τής μονής στην περιοχή τής Λευκίμης (Συμβ. Μ.225, φ.31ν-33ν).

* Στην έκδοση των έγγραφων διατηρείται ή όρθογραφία και ό τονισμός του χειρογράφου. Οι έπιμέβαισεις μας στο κείμενο περιορίστηκαν στην όμοιόμορφη ρύθμιση των άρχικων γραμμάτων των κυρίων ονομάτων και των τοπωνυμίων.

Κριτικά σημεία:

() : άνάπτυξη βραχυγραφιών.

(...) : δυσανάγνωστη λέξη.

◊ : προσθήκη λέξεων ή γραμμάτων που παρέλειψε ό γραφέας.

Νουντζιάδα (Αμπουνζιάτα): Ἡ Μονή κτίστηκε ἀπὸ τὸν Πέτρο Capece τὸ 1393, προοριζόμενη γιὰ τὸ τάγμα τῶν μοναχῶν τοῦ Ἁγ. Αἰγυπτίου. Τὰ ἐγκαίνια ἐγίναν στίς 7.1.1394 ὁπότε ὁ ἐκπρόσωπος τοῦ τάγματος Νικόλαος Russino παρέλαβε τὸ μοναστήρι ἀπὸ τὸν κτήτορα. Βλ. Σπύρος Ἀσωνίτης, «Petrus Capece - Capitanus Corphiensis (1367) Castellanus Parge (1411). Συμβολὴ στὴν Κερκυραϊκὴ προσωπιογραφία κατὰ τὴν πρώιμη Βενετοκρατία», *Πρακτικά Θ' Πανελληνίου Ἱστορικοῦ Συνεδρίου* (Μάιος 1988), Θεσσαλονίκη 1988, σσ. 75-77, ὅπου καὶ ἡ δημοσίευση τοῦ παραχωρητήριου ἐγγράφου. Σήμερα σώζεται μόνο τὸ κωδωνοστάσιο στὴν ὁδὸ Εὐγ. Βουλγάρεως.

5. Ἀγγελόκαστρο: Μᾶλλον θὰ πρέπει νὰ ταυτιστεῖ μὲ τὴ σημερινὴ κοινότητα τῆς ἐπαρχίας Λιτωλίας κοντὰ στὴ λίμνη Λυσιμάχια. Κατὰ τοὺς μεσαιωνικοὺς χρόνους ὑπῆρξε σημαίνουσα πόλη, ἐδρα ὁμώνυμης ἐπισκοπῆς, καὶ καταλήφθηκε ἀπὸ τοὺς Τούρκους τὸ 1450.

2

Συμβ. Τ (Τοξότης Ἐμμανουήλ), φάκ. 11, φ. 185r
Πράξις τῆς 13.8.1512

Τὴν αὐτὴν ἡμέραν ἐσῶθεν ἐργαστηρίου ἐμοῦ νοταρίου Ἐμμανουήλ τοῦ Τοξότου ἐν τῇ ἀγορᾷ τῶν² Κορυφῶν. κύρ Πιέρος ὁ Κριτικός ἐκ τὸ μέγα κάστρο τῆς Κρίτης³ κύρ Πιέρος ὁ Μελησινός του ποτε κύρ Γεωργίου ἀπὸ τὸ μέγα κάστρον τῆς Κρίτης⁴ ἠρῆρησκόμενος τανὺν ἐν τῇ παρούσῃ πόλει τῶν Κορυφῶν παρῶν ὁμολόγησεν ὅτι ἐ⁵ συμφώνησαν μὲ τὸν παρόντα κύρ Δημήτριον τὸν Καρτάνον τοῦ ποτε κύρ Μιχαήλ (...) ὁ τῶν Κορυφῶν καὶ ἐπώλησεν πρὸς αὐτὸν φανερά, καθαρὰ, ἐλεύθερα καὶ ἀνε⁶ πόδιστα χωρὶς κανένα δόλον εἶται ἀπάτην ἕναν ἀν(θρ)οπιον Τριπολίτην σκλάβον⁷ ὁποῖον ἔχει ἀγορά<σει> ὁ ρηθείς κύρ Πιέρος ἀπὸ κάπιον κύρ Ἀνδρέαν τὸν Κριτικόν⁸ του ποτε Δημητρίου διὰ δουκάτα κβ⁹ /¹⁰ καθὼς φαίνεται ἀπὸ¹¹ ἕνα ἰστρουμέντο φράγγηγκό γεγραμένω εἰς τὴν πόλιν τῶν Βενετιῶν παρὰ νο¹² μικοῦ κύρ Πάρη του Καμπίου του ποτε Πέτρου δημοσίου νοταρίου ἡμέρα ιβ¹³ τοῦ¹⁴ παρελθόντος Ἰουνίου μηνός ἰνδικτιώνος ιε¹⁵ αψιβ¹⁶ τὸν ὁποῖον σκλάβον τοῦ τὸν ἐπωλή¹⁷ με ὅλους ἐκείνους τοὺς τρόπους καθαροσύναις, βοήθειαις καὶ ὑποσχέσεις καθὼς εἰς¹⁸ τὸ ρηθέν ἰστρουμέντο διαλαμβάνη δια τιμὴν δουκάτα κβ¹⁹ ἐξ ὁποῖα ἔλαβε ὁ²⁰ ρηθείς κύρ Πιέρος ἐνώπιον ἡμῶν δουκάτα ιδ²¹ καὶ κράζεται πληρομένος καὶ εὐχαρι²² στημένος παρανοῦ. Τα δε ἐναπομενοντα δουκάτα η²³ ἕως εἰς τὰ κβ²⁴ ὁ ρηθείς κύρ Πι²⁵ ἐρος διὰ καλὴν φιλίαν καὶ ἀγάπην τὰ ἐχάρησεν καὶ ἐλευθεροσεν πρὸς τὸν ρηθέντα²⁶ κύρ Δημήτριον ἐστοντας ὑποσχόμενος ὁ ρηθείς κύρ Πιέρος καὶ οἱ κληρονομοδιάδοχοι²⁷ αὐτοῦ, πρὸς τὸν ρηθέντα κύρ Δημήτριον καὶ κληρονομοδιαδόχους αὐτοῦ, κατὰ τοὺς τρόπους²⁸ ἀκόρδα, καθαροσύναις τάματα καὶ υποσχέσεις καθὼς εἰς τὸ ρηθέν²⁹ ἰστρουμέντο διαλαμβάνη καὶ τα ἐξῆς. ὁποῖον σκλάβον εἶδε ὁ ρηθείς κύρ³⁰ Δημήτριος καὶ ἀρεσέ του ὡς καθὼς ἠύρισκεται ἔχει αὐτὸν εἰς χ³¹ ῆ³² ραν του σήμερον καὶ ἐξῆς. μάρτυρες μαστροφ Σπίνης ὁ Μουζάκης μω³³ στρω Ιω(άννης) ὁ Ρίκης καὶ (...) Ματίος ὁ Σκόρτζης.

ΣΧΟΛΙΑ

9. Μετά τή φράση «...διά δουκάτα κβ'» έχει διαγραφεί τό κείμενο «καθώς φαίνεται με δλαις εκείναις ταίς / με όλους εκείνους τούς τρόπους πάτους υπόσχεσαις» καί στό περιθώριο έχει προστεθεί «οποια έλαβε καί έχει εις χείρας του ο ρηθείς κύρ Δημήτριος».

Πάτους δρους, συμφωνίες.

21. ακόρδα συμφωνίες.

23. Μετά τή φράση «...ώς καθώς ηύρίσκεται» έχουν διαγραφεί οι λέξεις «κουτζός και».

3

Συμφ. Β (Βραβιανίτης Θεόδωρος), φάκ. 177, φ.48ν
Πράξη της 13.2.1561

αφζ^α ημέρα ιγ' μηνός Φεβρ(ουαρίου) ινδ(ικτιώνος) δ' έσωθεν έργαστηρίου έμου νοτ(α)ρ(ίου) Θεοδ(ώ)ρ(ου)² Βραβιανήτη έν τή αγορά Κορυφών Ήρεσούλ Ραζής από τόν Γαλατά τούρκος³ παρών σωματικός όμολόγησεν καί ήπεν ότι έποίησεν έστησεν καί έ' διορθώσατο νόμιμον καί άληθήν αυτού πιστόν κουμέσον καί πρωκουρα⁵ τορα τόν παρόντα μισέρ Ντζόρτζι Τιραβρον καί έπέδωσε πρός αυτόν παν⁶ τοίαν έξουσίαν δύναμιν κυριωτήτα άπλήν καί έλευθερείαν ως το έαντου⁷ σώμα νά αναζητήση γιρεύσι καί καταλεπτώς έρευνήσι με πάσα⁸ τρόπον τής δικαιοσύνης νά εύρη τόν σαρακινόν αυτού όπου τού έφυ⁹ γεν τās ημέρας τās άπερασμ(έ)ν(ας) έδώ εις τούς Κορυφούς όνόματι¹⁰ Καζάλ όπουιως ήτον σκλάβος του. ώςτις σαρακινός τού έκλεπεν¹¹ καί τζηκ(ίνια) χρυσά 172. Έτη δέ έχει καί έδικά του τζηκίν(ια) 18 καί ή μεν¹² τόν εύρη ό ρηθείς μισερ Ντζόρτζις κουμεσος ως άνωθεν έχέτο άδειαν καί¹³ τελείαν έξουσίαν νά τον πουλήσι, όπου αυτού φανή εις τό καλήτερο¹⁴ πρέζιο όπου νά εύρη καί ή μεν εύρη καί εκ τά σταμ(ε)ν(α) τά άνωθεν όπου¹⁵ τού εκλεπεν ως άνωθεν αυτός λεγη δσον καί τά σταμ(ε)ν(α) όπου θέλη πν¹⁶ άσι εκ την πώλησιν αυτού, νά πληρώσει δλλην τήν έξοδον ό¹⁷ που θέλουσιν δράμη εις πάσας τās δουλείας καί χρίας τού αυτού// (φ.48ν) τούρκου όπου θέλη συνδράμη, κοπιάσι καί έξοδεύσι ό ρηθείς μισέρ Ντζόρτζις¹⁹ ως άνωθεν ειρηται όμοίως δέ να αναζητήσι καί λάβη υπό τόν κύρ Σταμάτι²⁰ Γεωργούλι, άσπρα αρχ(υ)ρ(α) 20, καί τās έξόδους όπου χρεωστή νά του δώσι²¹ καθώς φένονται στην καρτουλίνα όπου τήν έδωσε του καβαλιέρη έτι²² δέ νά αναζητήσι νά λάβη καί από τόν κύρ Άνδρέα Γεράκη τόν φερεντζέ²³ τού μαραγκού του όπουιον τού τόν έδωσε νά σκεπαστή όταν ήπύγαν²⁴ διά νά ευγάλουν τό καράβη καί δσα σταμ(ε)ν(α) μίνουν εις χείρας τού²⁵ αυτού μισέρ Ντζόρτζις καθαρά από πάσις έξόδου όπου θέλη δρά²⁶ μι ως άνωθεν νά ποιήσι αυτά τόσον δσον κατά την όρδινίαν όπου τού θέλη δάσι ό αυτός Τούρκος. Πάν δέ ήτοι ποιήσι διορθώσιν²⁷ καί άπεκαταστήσι ό ρηθείς μισέρ Ντζόρτζις κουμέσος ως άνωθεν ως²⁸ άνωθεν ήριται ό προειρημένος τούρκος ύποσχεθι μετά πάντων²⁹ πών αγαθών αυτού, τού κρατίσει στεραιόν βέβαιον καί άμετατρέ³⁰ πτον ώσπερ νά ήτον αυτός σωματικός καί τά έξής. ύπό³¹ μαρ(τυ)ρ(ίας) μισέρ Ντζόρτζη Μιντζίλια καί κύρ Λιβιερού Προσαλέντη:-

ΣΧΟΛΙΑ

4. *κουμέσον* και *πρωκουράτορα*: αντιπρόσωπο και πληρεξούσιο.

14. *πρέζιο*: τιμή.

14. *στάμενα*: Ἡ λέξη σημαίνει γενικῶς τὰ νομίσματα. Πρβλ. Θεοχάρη Δετοράκη, *ἐνθ. ἀν.*, σ. 118.

4

Συμβ. Π (Παλατιανός Φώτιος), φάκ. 41, φ. 221r

Πράξη τῆς 14.4.1573

αφογ' ἡμέρα ιδ', τοῦ Ἀπριλλ(ίου) μην(ός): ἐσωθ(εν) νάρθη(κος) τῆς ἐνδόξ(ου) μονῆς τῆς Ὑπεραγ(ίας)² Θεοτόκου Κεχαριτωμένης ἐπειδὴ ὁ Εὐστάθιος Ντράγιας ὁ Παργιν(ός) τοῦ ποτέ Ἰω(άν)νη³ Ντράγια, ἀπὸ χωρίου τοῦ Κάτου Γερουίν(ος) ἐνὶ γεγραμμ(ένος) εἰς τὸ κάτεργον⁴ τοῦ μισέρ Νικολ(άου) Τριβόλη, διὰ κουπολάτ(ης), ἡ παροῦσα κυράτζα Ρόδω⁵ γυνή τοῦ Σκαλίτ(η) καὶ μ(ί)τηρ τοῦ αὐτοῦ Εὐσταθίου, διὰ ὄνομα τοῦ ρηθέντος⁶ υἱοῦ αὐτῆς Εὐσταθίου παροῦσα σωματικῶς ἐσυμφών(ησεν) με τόν⁷ παρόντα μισέρ Μάρκο Γαβρίλ(η), ὅστις ἔχει ἕνα Τούρκον σκλάβον ὀνόματι⁸ Ἀλὴν ὡς λ(έ)γγ(ει) καὶ ἐβαλλεν αὐτόν τόν τούρκον σκαντζαδούρον⁹ εἰς τὸ ρηθέν κάτεργο νά δουλεύσει ἀντί τοῦ υἱοῦ αὐτῆς ὄλων¹⁰ ἐκείνον τόν καιρόν ὅσον ἐμελλε νά δουλεύσει ὁ ρηθεὶς υἱός αὐτῆς¹¹ εἰς τὸ ρηθέν κάτεργον καὶ νά ὀφείλ(ει) δῶσαι καὶ πληρῶσαι αὐτῆ¹² πρὸς τόν αὐτόν Γαβρίλ(η), διὰ ὄνομα ὡς ἄνωθεν, τζικίνια πο. 40¹³ ἤγουν σαράντα πρὸς (λίτρες) 9 τὸ καθὲν ἐξ ὧν, ἔλαβε παρ' αὐτῆς¹⁴ ὁ ρηθεὶς Γαβρίλης κατὰ τὸ παρ(όν), ἐνώπιον ἐμοῦ νοταρίου, καὶ τῶν κάτωθι μαρτύρων¹⁵ τζικίνια εἰκοση καὶ τὰ ἕτερα 20 ὑποσχέθη να του τὰ δώσει¹⁶ ὄλλην τ(ην) αὐρίον, ἧτις ἐστίν ιε⁸ του ἐνεστώτος, καὶ να πέρν(ει)¹⁷ ὁ αὐτός σκαντζαδούρ(ος) καὶ τὰ τῆς ἀθεντεί(ας) ὅσα του ἐρχονται λαβεῖν¹⁸ ἐγγυηταὶ δέ τούτου οἱ παρόντες, μισέρ Νικόλαος¹⁹ ὁ Δεσέμος, καὶ ὁ αὐτός Γαβρίλης καὶ ἐξῆς, καὶ οὕτως ἐσυμφών(ησαν) κατ' ἐνώπιον²⁰ μισέρ Χριστοδούλου Δαλέγενα ἀρωματαρίου καὶ κύρ Δημητρίου) Γαβαλοῦ/

²¹ Τη ιε⁸ τοῦ αὐτοῦ, ἐσωθεν τοῦ ἄνωθεν νάρθηκος ὁ ἀναγεγραμμένος μισέρ Μάρκος Γαβρίλ(ης)²² παρὼν σωματικῶς, ἐνώπιον ἐμοῦ νοταρίου καὶ τῶν κάτωθι μαρτύρων, ἔλαβε τὸ ρέστ(ον)²³ τοῦ ἄνωθεν χρέους, ἦτοι τὰ τζικίν(ια) 20 ὅσα καὶ ἀνελιπές, καὶ κρά²⁴ζεται πληρωμ(ένος) καὶ εὐχαριστημένος ἀπὸ την ἄνωθεν κυράτζα Ρόδω, διὰ ὡς²⁵ ἄνωθεν καὶ ἐξῆς καὶ νά εἶναι οἱ ἄνωθεν ἐγγυηταὶ ὀμπλιγᾶδοι εἰς ὄλων²⁶ ἐκείν(ον) τ(όν) καιρ(όν) ὅσον ἤθελαν ζητήσει τόν ἄνωθ(εν) Εὐστάθιον διὰ τὸ αὐτὸ κά²⁷τεργο καὶ ἐξῆς. Μάρτ(υ)ρ(ες) μισέρ Χριστόδουλος Δαλέγενα καὶ μαῆστρο Σταματέλ(ου) του Σκόρτζου.

ΣΧΟΛΙΑ

2. *Υ. Θ. Κεχαριτωμένη*: Στις πηγές εμφανίζεται και με την επωνυμία «Χαριτωμένη». Πρώτη μείναι του ναού άπαντάται σε νοταριακή πράξη της 21.9.1479 (Συμβ. Μ.225, φ.270r). Ο ναός τοποθετείται άλλοτε στην εδρύτερη περιοχή του «Έμποριου» Κορυφών (Συμβ. Μ.245, φ.105v πράξη της 18.8.1497. Διάφοροι Συμβ. 7.8, φ. 5v πράξη του 1570), άλλοτε πιά συγκεκριμένα στην περιοχή των Γαιστράδων (Διάφοροι Συμβ. 4.7, φ.127 πράξη του 1514. Συμβ. Σ.147, φ.245v πράξη του 1536. Συμβ. Δ.5, φ.16v πράξη του 1574). Ο ναός άνηκε σε αδελφότητα λαϊκών, η οποία είχε τή φροντίδα για τή διαχείριση της περιουσίας του, τή συντήρησή του και τή τακτική του Ιερουργία. Βλ. Συμβ. Σ.148, φ. 59rν πράξη της 29.1.1543, με τήν όποια οι άδελφοί του ναού υπέβαλαν σε έλεγχο τή διαχείριση του Πριόρη, εξέλεξαν νέο Πριόρη και Γραμματικό και όρισαν εφημέριο για 6 χρόνια. (Για τίς αδελφότητες στο χώρο της Έπτανήσου έτοιμάζεται διδακτορική διατριβή από τόν γράφοντα). Σε πράξη της 28.7.1553 περιέχεται ή πληροφορία ότι ό ναός τότε ήταν κατεστραμμένος (Συμβ. Γ.55, φ.228v «*έν τω έμπορίω εις τήν ένορία ένω ύπήρχε πρώην ό ναός της Θεοτόκου της Χαριτωμένης*»). Δέν γνωρίζουμε πότε και πώς κατεστράφη, σπτε άν οικοδομήθηκε άργότερα. Γεγονός είναι, πάντως, ότι ό ναός συνεχίζει νά αναφέρεται και σε μεταγενέστερες πράξεις. Με νοταριακή πράξη της 16.8.1578 ή αδελφότητα της Κεχαριτωμένης απέκτησε τήν κυριότητα του ναού της *Υ. Θ. Κρεμαστής*, ή όποια παραχωρήθηκε από τούς Ιδιοκτήτες της με τόν όρο νά ένωθούν οι δύο ναοί, νά επισκευασθει ό ναός της Κρεμαστής και νά Ιερουργείται τακτικά. Έκτοτε ό ναός της *Υ. Θ. Κρεμαστής* προσέλαβε και τήν επωνυμία της «*Κεχαριτωμένης*». Η άνωτέρω πράξη, ή όποια έντάσσεται στη γενικότερη τάση της ένωσης ναών που παρατηρείται στην Κέρκυρα μετά τήν τουρκική πολιορκία του 1571 και ή όποια οφείλεται στις καταστροφές που ύπεστη ό γύρω χώρος από τήν πολιορκία και στά έργα περιτειχίσεως της πόλεως (για τό θέμα θά έπανεέλθουμε σε άλλη μελέτη μας), μάς επιτρέπει νά ύποθέσουμε ότι ό ναός ή δέν άνοικοδομήθηκε μετά τό 1553, όποτε ή χρήση του όνόματός του στις νοταριακές πράξεις έπείχει άπλώς θέση τοπωνυμίου, ή κατεστράφη ξανά κατά τήν τουρκική πολιορκία. Πάντως σε μεταγενέστερη πράξη, της 2.1.1582, τό όνομα του ναού χρησιμοποιείται άκόμη άς τοπικός προσδιορισμός (Συμβ. Χ.18, φ.194r «*ένορία Υ. Θ. Κεχαριτωμένης*»), χωρίς όμως με αυτό νά άποδεικνύεται και ή ύπαρξή του.
4. *μισέρ Νικολάου Τριβόλη*: Για τήν έμπορική του δραστηριότητα καθώς και για τήν πιθανή συγγένειά του με τήν οικογένεια του λογίου *Ίακώβου Τριβόλη*, βλ. Κατερίνα Ζαριδή, «*Ο Κερκυραίος στιχουργός Ίάκωβος Τριβόλης (Στοιχεία από τό Ίστορικό Άρχαιο Κερκύρας, 1515-1546)*», *Έθα και Έσπερία*, 1 (1993), σσ. 147-148.
8. *σκαντζαδόρος άντικαταστάτης*.
18. Μετά τή φράση «*έγγυηται δε τούτου*» ό νοτάριος έσβυσε τή λέξη «*εσέβησαν*» και στο άριστερό περιθώριο πρόσθεσε τή φράση «*και διά μείζονα σιγουρότητα ατί(όν) εσέβησαν*».
- Εσέβησαν*: τού ρήματος *εισβαίνα*.
25. *όμπλιγάδοι*: *υπόχρεοι*.

Συμβ. Ρ (Ρίκης Στυλιανός), φάκ. 26, κατάστιχο 9, φ. 453ν-454r
Πράξη της 27.3.1578

αφορμή ημέρα κζ' του Μαρτίου μηνός, έσωθεν οικίας έμου του ύπογε^α γραμμένου νοταρίου, εν τή περιοχή των Γαστράδων. Ο παρών κύρ Ανδρόφιλος^α Γερακάρης συνεφώνησεν μετά του παρόντος κύρ Γεωργίου 'Αρβανήτη κατοίκου^α Κωρυφών και επώλησεν προς αυτόν, τόν παρόντα στέργοντα και^β επιδεχόμενον τέλειον σκλάβον, όνομαζόμενον Μουσταφά Μελκάτζη^α από τήν περιοχήν του Αύλωνος, εκ τά Κάνηνα ως καθώς και ο αυτός Μουστα^α φάς όμολογή ούτως είναι την αλήθειαν, διά τιμήν την μέσωθεν αυτών συμ^α φωνησθείσαν και αρεσθήσαν, τό καθόλου διά δουκάτα κουρέντε βενέτικα ίγουν προς^α λύτερες εξ τό καθέν ησαράκοντα πέντε όποια ως ο άνοθεν Γερα^α κάρης ο πωλητής όμολογεί τά έλαβεν παρά του ανογεγραμμένου κυρ Γεωργίου//^α του αγορασιου σάα, και κράζεται πληρωμένος και ευχαριστημένος^α παραυτου και τά εξής, υπό μαρτυρίας παπά κύρ Δημητρίου Προφήτου λεγο^α μένου (...) και κύρ Πέτρου Κινιγού και μ(αστρο) Αντωνίου Μιλιώτου.

ΣΧΟΛΙΑ

2. Γαστράδες: Τό σημερινό προάστειο της Γαρίτσας. Τό τοπωνύμιο άπαντά ηδη τό 1479 (Συμβ. Μ.225, φ.272r), ένθό από τό 16ο αί. έναλλάσσεται μέ έκεινο της Γαρίτσας, τό όποιο άπαντάμε για πρώτη φορά στα 1514 (Διάφ. Συμβ. 4.7, φ.22r). Τό τοπωνύμιο προέρχεται πιθανότατα από τή συγκέντρωση έργαστηρίων και τεχνιτών κεραμεικής στήν περιοχή, ή θπαιρξη των όποιων, καθώς και ή χρήση των λέξεων «γαστράς-γαστράδες» ως δηλωτικόν του επαγγέλματος, πιστοποιείται από τή συχνότατη άναφορά τους στους νοταρίους του 16ου αί. (βλ. ένδεικτικά τίς πράξεις Συμβ. Γ.54, φ.205ν του 1545 «κυρ Στάθης Πολίτης γιός του μαστρο Σταματίου Πολίτη του γαστρά», φ.216ν του 1545 «μάστρο Αλέξανδρος Μαυροκέφαλος ο γαστράς», φ.269r του 1545, συμφωνία μέ δύο μαστόρους των Γαστράδων για κατασκευή «βαμμένων καπασών» (= πιθαριών), φ.317ν του 1545 «μάστρο Αλέξανδρος Αρλιώτης γαστράς», φ.355ν του 1546 σύσταση συντροφίας μεταξύ μαστόρων γαστράδων).

6. Κάνηνα: Πόλη της 'Αλβανίας, μεταξύ Αύλωνος, Χιμάρας και Τεπελενίου.

Συμβ. Ρ (Ρίκης Στυλιανός), φάκ. 26, φ. 565r
Πράξη της 20.9.1579

αφοθ' ημέρα κ' τοῦ Σεπτεμβρίου μηνός. ἐν τῷ ἐργαστηρίῳ τοῦ παρόντος⁸ τιμῆου μ(ι)σερ Ταβιάνου Τριανταφύλλου εἰς τὴν ἀγορὰν Κορυφών.⁹ Ἐπειδὴ ὁ παρὼν κύρ Ἀθανάσιος Γυράτζας, ἀπὸ τὴν Μπαλάσα⁸ καὶ κύρ Χριστόφορος Μπεντζήλης ἀπὸ τοῦς Δρυμάδες Θε(ε)ῦ θέλοντος⁵ βούλονται νὰ ἐξαγοράσουν τινὰς τούρκους, σκλάβους τρεῖς, Αὐλωνί⁶τας, τανὺν εὐρισκομένους εἰς τὸν τόπον τοῦ Λετζήου ἡγουν⁷ ὁ μὲν Γυράτζας, βούλεται νὰ ἀπέλθῃ καὶ κομίσει αὐτούς ἐδῶ εἰς⁸ τοῦς Κορυφούς, ὁ δε ἀνωθεν κύρ Χριστόφορος νὰ διαμενεῖ εἰς τον⁶ ἀνωθεν τόπον αὐτοῦ. διὰ νὰ συνεργήσῃ εἰς τὴν ἄνωθεν ἐξαγορὰν καί¹⁰ ἐλευθερίαν τῶν αὐτῶν σκλάβων. Διὰ τοῦτο τὴν σήμερον ἀφῆσαν¹¹ εἰς χεῖρας τοῦ προειρημένου μ(ι)σερ Ταβιάνου, τάλωρα, τὸ καθόλλου¹² πεντακόσια, ἡγουν 500, ἅτινα θέλουν νὰ στέκονται εἰς φύλαξιν¹³ διὰ τὴν ἐξαγορὰν ὡς ἄνωθεν ἕως ὅτου ὁ ἀνωθεν κύρ Ἀθανάσιος νὰ¹⁴ φέρεῖ καὶ ἀποκομίσει ἐδῶ εἰς τοὺς Κορυφούς τοὺς ἀναγεγραμμέ¹⁵νοὺς σκλάβους, καὶ φέροντάς τοὺς ἐδῶ τότες νὰ δίδουν τὰ στάμενα¹⁶ πρὸς ἐκείνους εἴθελαν φέρεῖ ἐδῶ τοὺς αὐτούς σκλάβους καὶ ἀν πα¹⁷λλάκις καὶ τοὺς αὐτούς σκλάβους, δὲν τοὺς εἴθελαν φέρεῖ ἐδῶ, ἀμὴ τους¹⁸ εἴθελαν πάρη εἰς τοὺς Δρυμάδες, εἰς χεῖρας τοῦ ἀνωθεν κύρ Χρυ¹⁹στοφόρου, τότες ὁ αὐτός κύρ Χριστόφορος νὰ χρεοστῇ νὰ γράφει γραφῆν²⁰ μὲ τὸ ἴδιον αὐτοῦ χέρη, πρὸς τὸν ἀναγεγραμμένον Τριανταφύλλον, διὰ²¹ νὰ δοθοῦν τὰ στάμενα πρὸς ἐκείνους οἷους εἴθελαν γράφει καὶ εὐ²²χαριστήθῃ ὁ αὐτός Χριστόφορος καὶ ὁ ἀνωθεν Ταβιανός νὰ ἔχει ἀδιαν²³ νὰ δίδῃ αὐτὰ πρὸς αὐτούς, καὶ ἐσωντας καλὰ δεδομένη, μὴ φέροντας δε²⁴ τοὺς αὐτούς σκλάβους ἐδῶ ὡς ἀνωθεν ἔστησαν εἰς διορίαν μηνῶν δύο²⁵ ἐρχομένον πλέον ἢ ὀλιγότερον νὰ ἔχει ἐξουσίαν ὁ ἀνωθεν κύρ Χριστόφορος νὰ ἐρχεται²⁶ καὶ λαμβάνῃ τὰ αὐτὰ στάμενα ὀπισθεν καὶ τὰ ἐξῆς, καὶ οὕτως συνεφάνησαν, ὑπέσχοντο καὶ ἔμειναν ευχαριστήμενοι ὑπὸ μαρτυρίας μ(ι)σερ Οὐραντζίου Πολίτου, μ(ι)σερ Τζάνη Δοιτσιανοῦ καὶ κύρ Ἀντωνη Καδοντη·

Στὸ περιθώριο τοῦ φ. 565r:

αφοθ. ημέρα στ'. τον Δε⁴κεμβρίου εἰς τὸ χεῖλος τῆς θα⁴λάσσης ἐν τῇ περιοχῇ μονῆς⁵ τῆς Ὑπαπαντῆς τοῦ Χριστοῦ⁶ κύρ Ἀθανάσιος Γυράτζας⁵ ἀπὸ τὴν Μπαλάσα, παρὼν⁶ ὁ δὲ κύρ Χριστόφορος Μπεντζή⁷λης οὐχὶ παρὼν, ἀλλὰ συμβαίνων διὰ αὐτοῦ ὁ παρὼν μ(ι)σερ Αἰληβίτζης⁸ Ριζηκάρης, καὶ ὑπόσχεται δε⁹ράτο ὡς ἐκεῖνος ἔλαβε τὸ θε¹⁰ῶλημα καὶ καταδοχῆν παρ' αὐτοῦ¹¹ ὡς λέγει ἔλαβον ἐνώπιον ἡμῶν¹² εἰς μετρητὰ ἀπὸ τον¹³ παροντα τίμιον μ(ι)σερ Ταβιανόν¹⁴ Τριαντάφυλλον, τον ἀντίκρυ τὰ ἀν¹⁵ίκρυς τάλωρα πεντακόσια¹⁶ ἡγουν 500 ἄπερ προλα¹⁷βῶν ἦχαν ἀφίσῃ εἰς φύ¹⁸λαξιν εἰς χεῖρας τοῦ αὐτοῦ¹⁹ Τριαντάφυλλον ὡς δια ἰνστρου²⁰μέντου τοῦ ἀντίκρυς πλατυτερω²¹ φαίνεται καὶ κραζονται πληρω²²μένοι καὶ ευχαριστήμενοι παρ' αὐτοῦ²³ δια τὰ αὐτὰ τάλωρα πεντακόσια.²⁴ Διὸ καὶ εἰς μείζονα βεβαίωση αὐτῶν κόπτουν καὶ ἡλιώνουν²⁵ τὸ ἀντίκρυς ἰνστρουμενο τὰ δε αὐτὰ²⁶ πεντακόσια τάλωρα ὁ ἀνωθεν²⁷ κύρ Ἀθανάσιος καὶ μ(ι)σερ Αἰληβίτζιος²⁸ ὡς ἀνωθεν ἐπαρέδωσαν αὐτὰ πάλιν πρὸς τον παρόντα μ(ι)σερ²⁹ Φραντζεσκοῦ

Λεοφ κατα³⁰βοκύρην της φρωγάδας Πα³¹νετίνας, όστις εφερεν εδω³² εις τούς Κορφούς τούς τρεις τούρκους³³ σκλάβους, και ελαβον από³⁴ τον αυτών μ(ισέ)ρ Φραντζεσκον³⁵ τούς αυτούς σκλάβους εις την κυριότητα αυτών και τα εξής³⁶ υπό μαρτυρίας μ(ισέ)ρ Ανύμπαλ πρω³⁷τότοκου κόνασλου, μ(ισέ)ρ Ωραντζηου Πολίτη, μ(ισέ)ρ Αντώνη Αρταβάνη, και μ(ισέ)ρ Δράκος Βλάσης.

ΣΧΟΛΙΑ

4. Δρυμάδες Κοινότητα στη σημερινή επαρχία Παγωνίου του νομού Ίωαννίνων.
6. τόπον του Λετζήου: ή πόλη του Lecce.
- 3 (στό περιθώριο). Ύπαπαντή του Χριστού: Στά 1582 και για μιá μόνο φορά, ό ναός όρίζεται ως «μονή της Ύπεραγίας Θεοτόκου και Κυρίου ήμών Ίησού Χριστού και Συμεώνος του Δικαίου της λεγομένης Ύπαπαντης» (Συμβ. Ρ.17, φ. 72v). Ο ναός άπαντάται για πρώτη φορά στις πηγές τό έτος 1523, κατά τό όποιο, λόγω της επικείμενης κατεδάφισεώς του, ό Τζουάνες Καρτάνος παραχώρησε μέ σχετική νοταριακή πράξη στόν ιερέα Σταυράκη Φρόνιμο, κτήτορα του ναού, τόπο στην περιοχή της «Πλακός» για τήν ανοικοδόμησή του, υπό τόν όρο να μνημονεύεται τό όνομά του στό ναό αιωνίως (Συμβ. Σ.147, φ. 56v-57r). Η άρχική θέση του ναού μάς είναι άγνωστη. Η περιοχή της «Πλακός» στην όποια πράγματι ανοικοδομήθηκε, όπως προκύπτει και από μεταγενέστερο έγγραφο που τόν τοποθετεί στην άνωτέρω περιοχή, βρισκόταν στην «ένορία» του ναού της Ύ. Θ. Κρεμαστής (πρβλ. Συμβ. Τ.11, φ. 241r πράξη της 13.12.1512). Στη θέση αυτή βρίσκεται μέχρι σήμερα. Στίς 14.4.1544, ή τότε ιδιοκτήτρια του ναού πρεσβυτέρα Ίακώβα, σύζυγος του ποτε παπά Πορφυρίου Κυνηγού και αδελφή του έφημερίου του ναού παπά Μάρκου Φρόνιμου, παραχώρησε τό ναό σε άδελφότητα λαϊκών, ή όποια και ανέλαβε στό έξής τη διαχείρισή του. Για τό ναό βλ. άκόμη τό φάκελο 263 της άρχαιακής σειράς Έγγραφα Έκκλησιών, όπου περιέχονται Έγγραφα που άφορούν στη διαχείριση του ναού στις άρχές του 19ου αιώνα.
- 9 (στό περιθώριο). δεράτο: ρητός.